

МАГІСТЕРІУМ

УДК 81'342.8:81'255.4:821.111(73)-3.09Сіснерос]:159.93

Т. І. Чередничок

студентка кафедри англійської мови та перекладу
Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка,
переможець конкурсу студентських наукових робіт
пам'яті Віталія Кейса

ВІДТВОРЕННЯ СЕНСОРИКИ В КОНТЕКСТІ ПОЕТИКИ ДОМУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ МАЛОЇ ПРОЗИ САНДРИ СІСНЕРОС

У статті вивчаються явища зв'язності (когезії) і цілісності (когерентності) як засоби досягнення адекватного перекладу та розглядаються лексико-граматичні види перекладацьких трансформацій. Увагу приділено формуванню кумулятивного образу ДОМУ в оригінальних текстах С. Сіснерос. З'ясовано, що формування центрального кумулятивного образу відбувається за рахунок сенсорних систем. Установлено, що у творі «Моє ім'я» домінує слухова сенсорика, а для тексту «Волосся» властива тактильна рецептивність. Розбіжність у відтворенні сенсорики між оригіналами текстів і їх перекладами зумовлена формуванням когезії тексту під час його відтворення.

Ключові слова: когезія, когерентність, трансформація, сенсорика, кумулятивний образ.

Постановка проблеми. У сучасному вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі помітна тенденція до вивчення художніх текстів, які раніше вважалися приналежними до маргінальних, – авторства жінок, представників расових або інших меншин. У мультикультурній літературі США, яка має особливе авторське розмаїття, потужним складником є творчість латиноамериканської субтрадиції. Видання антології «Безіменна» з українськими перекладами прози Сандри Сіснерос спонукало нас до дослідження особливостей відтворення поетики її текстів. Попри наявність літературознавчих (М. Тлостанова [8], Н. Поліщук [6], Н. Арістова [1]) і лінгвістичних розвідок (Н. Максимова [5]), присвячених творам мисткині, у слов'янській гуманітаристиці бракує перекладознавчого аналізу текстів С. Сіснерос, що зумовлює актуальність нашої роботи.

Характерний для творчості мексикано-американської авторки мотив пошуку дому [1, с. 131; 6, с. 171; 6, с. 24; 5, с. 156–157] став відправною точкою в перекладознавчому аналізі малої

прози С. Сіснерос. Роль дому в житті прекрасної статі виразно окреслила видатна французька дослідниця в 1949 р.: «Дім для жінки – це те, чим їй судилося володіти в цьому житті, у ньому відбивається і її соціальний статус, і її найсуттєвіші індивідуальні риси» [2, с. 46]. Беручи за основу кумулятивний образ ДОМУ, проаналізуємо текстові концепти, що формують цей образ у текстах С. Сіснерос. Навіть при першому прочитанні віньєтки «Волосся» впадає в око сенсорна домінанта у творах письменниці. На нашу думку, розбіжність у відтворенні сенсорики між оригіналами текстів і їх перекладами становить наукову новизну цієї розвідки.

Мета статті. Отже, метою роботи є з'ясування особливостей відтворення сенсорики в контексті поетики дому в українських перекладах малої прози Сандри Сіснерос. До наукових методів дослідження залучено феномен кумулятивності художнього образу В. Кухаренко, класифікацію перекладацьких трансформацій В. Комісарова та теорію сенсорних систем В. Соболя, розроблену на основі теорії аналі-

зоторів І. Павлова. Ілюстративним матеріалом є оригінали текстів Сандри Сіснерос «Hairs» і «My name» й українські переклади мініатюр, виконані Надією Матвіїв.

Виклад основного матеріалу. Оскільки для адекватного перекладу художнього твору необхідно проаналізувати зв'язність (когезію) і цілісність (когерентність) тексту та їх взаємодію, ми будемо використовувати кумулятивний образ ДОМУ, який у творчості С. Сіснерос є наскрізним [6, с. 24]. Вважаємо, що ДІМ відбиває індивідуальні риси оповідачки творів «Волосся» й «Моє ім'я», титульні назви яких представляють різні номінації. Водночас кумулятивний образ ДОМУ об'єднує дві мініатюри й служить внутрішньотекстовим закріпленням для кожної з них. Отже, образ ДОМУ в прозі С. Сіснерос набуває «високої номінативної щільності концепту» в значенні, запропонованому В. Кухаренко [4, с. 60]. Формування центрального кумулятивного образу відбувається за рахунок сенсорних систем, відтворення яких українською мовою є цікавим для перекладача.

Учення про сенсорні системи (або аналізатори), які є сукупністю структур, що сприймають подразнення, передають їх у відповідні зони кори мозку й аналізують одержану інформацію, розробив І. Павлов на початку ХХ ст. Розрізняють такі сенсорні системи: зорова, слухова, нюхова, смакова, дотикова, температура, больова, рухова, гравітаційна, інтерцептивна та ін. [7, с. 1]. Беручи за основу те, що сенсорні системи формують поетику ДОМУ у творах С. Сіснерос, ми будемо спиратися на класифікацію аналізаторів видатного фізіолога І. Павлова.

У першому реченні твору «Моє ім'я» представлена дихотомічність прози Сіснерос, оповідачка якої перебуває на межі двох світів, як і будь-яка чікана [8, с. 170–171]. Вона розповідає читачу про своє ім'я та ставлення до нього:

Оригінал	Переклад
In Spanish <u>it means</u> too many letters [12].	Іспанською – дуже багато літер [10, с. 198].

Перекладачем була застосована граматична трансформація випущення – «it means» було замінено під час перекладу на тире. В українському реченні формується уривчаста ритмомелодика, загалом характерна для прози американської авторки. Слухова сенсорика виражається словосполученням «дуже багато

літер», оскільки оповідачка говорить про ім'я, яке зазвичай сприймається на слух.

У наступному реченні спостерігаємо слуховий, зоровий і тактильний аналізатори:

Оригінал	Переклад
It is the Mexican records my father plays on Sunday mornings when he is shaving, songs like sobbing [12].	Воно, як мексиканські платівки, які тато включає по неділях уранці, коли голиться, – пісні, схожі на зітхання [10, с. 198].

Задля утворення когезії в перекладі застосовано граматичну заміну (порівняння «як» відсутнє в оригіналі) і лексичну трансформацію «воно», що є кореференцією до імені нараторки. Виокремлюємо такі сенсорні системи: 1) слухову – «платівки, які тато включає по неділях», «пісні, схожі на зітхання»; 2) тактильну – персонаж «голиться»; 3) зорову – дівчинка спостерігала, як тато голиться. Поетика дому виражається через фрагмент «тато включає по неділях уранці, коли голиться», оскільки гоління є інтимним чоловічим ритуалом, який традиційно виконується вдома.

У реченні, пов'язаному зі спогадами про родичку нараторки, домінує слуховий аналізатор:

Оригінал	Переклад
It was my great-grandmother's name and now it's mine [12].	Так звали мою прабабцю, а тепер так звуть мене [10, с. 198].

Зв'язність вимагає граматичної заміни – «it was» перетворюється на «так звали». Ця трансформація («так звали – так звуть») є прикладом слухової рецептивності. Персонаж прабабці є імпліцитною номінацією ДОМУ, оскільки жінка в історії США була репрезентантом хатнього господарства й не реалізовувала себе в інших сферах. Концепт прабабці, члена родини, прямо стосується поетики ДОМУ.

Наступне речення є відчутно феміністичним:

Оригінал	Переклад
She was a horse woman <u>too</u> , born like me in the Chinese year of the horse – which is supposed to be bad luck if you're born <u>female</u> – but I think this is a Chinese lie because the Chinese, like the Mexicans, don't like their woman strong [12].	Вона <u>також</u> була жінкою-конем – як і я, народилася в китайський рік коня, що вважається нещастям, якщо ти народилася <u>дівчинкою</u> , та я гадаю, що це китайська <u>вигадка</u> , бо китайці, як і мексиканці, не люблять, <u>щоби</u> їхні жінки були сильними [10, с. 198].

Принагідно наведемо рефлексію Н. Максимової про амбівалентну гендерну ідентичність жінки в традиційній лінгвоетнокультурі Chicanos: «Бажання бути незалежною завжди було представлено в житті жінок, але ці якості раніше придушувалися стандартами патріархального суспільства, і тому визначення особистості в гендерній системі репрезентується через представлення двох типів жінки: «покірна жінка» та «незалежна жінка» [5, с. 159].

Окрім граматичних заміни (перестановка («too – також»), додавання («don't like their woman strong» перетворюється на «не люблять, щоби їхні жінки були сильними»)), перекладач вдається до лексичної трансформації – доместикації: «female» замінюється «дівчиною», що дещо деформує виклик в оригіналі. У цьому реченні світ розглядається як один великий будинок, в якому живуть різні народи. Проте оповідачка відчуває себе в ньому ізольованою. Потужний мультикультурний стрижень переплітається з феміністичним спостереженням: «...китайці, як і мексиканці, не люблять, щоби їхні жінки були сильними». Ця тематика глибоко непокоїть письменницю, оскільки з дитинства письменниця спостерігає дискримінацію жіноцтва в Америці.

У наступному реченні продовжується розвиток теми фемінізму.

Оригінал	Переклад
She looked out the window <u>her whole life</u> , the way so many women <u>sit their sadness on an elbow</u> [12].	Вона <u>все своє життя</u> дивилася у вікно, – багато жінок так <u>просиджують свій смуток</u> [10, с. 198].

У реченні наявні граматична (випущення – «the way so many women sit their sadness on an elbow» перетворюється на «багато жінок так просиджують свій смуток») і лексична трансформації (модуляція «sit their sadness on an elbow» переходить у «так просиджують свій смуток»). Зорова сенсорика виражається концептом «вікно», яке виступає прихистком – захищає від поганих погодних умов і водночас дає змогу спостерігати за навколишнім світом. У контексті поезики ДОМУ вікно як елемент будинку уособлює на мікрорівні власне поняття будинку.

У наступному реченні, як і в тексті в цілому, піднімається питання самоідентифікації, яку маленька дівчинка Есперанса прагне відшукати практично в будь-якому предметі чи явищі.

Оригінал	Переклад
At school <u>they say my name funny</u> as if the syllables were made out of tin and hurt the roof of your mouth [12].	У школі <u>кажуть, що</u> моє ім'я смішне, наче склади, зроблені з олова, і ранили піднебіння рота [10, с. 198].

Тут наявна граматична трансформація (випущення – «they say» перетворюється в «кажуть», додавання – «they say my name is» перетворюється в «кажуть, що моє ім'я»). Наявний слуховий аналізатор («моє ім'я смішне») і тактильний («ранять піднебіння»). Оповідачка невдоволена своїм ім'ям, оскільки вона вважає, що воно «як каламутний колір» («a muddy color»), що приводить протагоністку до відчуття самотності й ізольованості.

У наступному реченні простежується слухова сенсорика.

Оригінал	Переклад
Esperanza as Lisandra or Maritza or <u>Zeze the X</u> [12].	Не Есперанса, а Лісандра чи Маріца, або <u>Зезе X</u> [10, с. 198].

Головна героїня перераховує імена, які їй подобаються, і ті, що відображають її справжню натуру. У перекладі застосована лексична заміна – антонімічний переклад («Esperanza» перекладено із заперечною часткою «не» «Не Есперанса»), транскрипція всіх імен («Esperanza, Lisandra, Maritza» – «Есперанса, Лісандра, Маріца», крім «Zeze the X» – «Зезе X», де застосована транслітерація).

Робимо висновок, що у творі С. Сінерос «Моє ім'я» домінує слухова сенсорика. Поетику ДОМУ розкривають такі номінації. Як ім'я, прабабця, процес гоління, вікно, що викликають у реципієнта миттєву асоціацію із власною домівкою та побутом через лексико-граматичні заміни під час перекладу.

У першому реченні найкоротшого оповідання «Волосся» С. Сінерос відбувається зміна оригінальної ритмомелодики в перекладі.

Оригінал	Переклад
My Papa's hair is like a broom, <u>all up in the air</u> [11].	Татове волосся схоже на віник – <u>у всі усюди</u> <u>стирчить</u> [9, с. 197].

У перекладі було застосовано лексико-граматичну трансформацію, що утворила з фрагментарності першотвору плинність у цільовому тексті. Тактильна сенсорика передається за допомогою слова «віник» (елемент побуту ДОМУ), уособлення жорсткого й неслухняного волосся.

Оригінал	Переклад
And me, my hair is lazy. It never obeys barrettes or bands [11].	А моє – неслухняне, його ніяк не можна зібрати заколкою чи гумкою [9, с. 197].

Перекладач застосувала граматичну (заміна – «and me» перетворилося в «а моє», синтаксична зміна (об'єднані речення), одомашнення) і лексичну трансформації (антонімічний переклад – «lazy» перекладено як «неслухняне», «obey» перекладено як «не можна зібрати»). Тактильний аналізатор передається словосполученням «неслухняне волосся». Можна припустити, що волосся є метонімією дому (якщо будинок – жива істота, в якій мешкають інші персонажі, тоді волосся є безпосереднім маркером кожного персонажа).

У наступному реченні провідним аналізатором є тактильний.

Оригінал	Переклад
And Kiki, who is the youngest, has hair like fur [11].	А в наймолодшій Кікі волосся схоже на пушок [9, с. 197].

У перекладі маємо граматичну (перестановка – «Kiki») і лексичну трансформації («fur» перекладено в зменшувально-пестливій формі «пушок»).

Останнє речення твору – найдовше.

Оригінал	Переклад
But my mother's hair, my mother's hair, like little rosettes, like little candy circles all curly and pretty because she pinned it in pincurls all day, sweet to put your nose into when she is holding you, holding you and you feel safe, is the warm smell of bread before you bake it, is the smell when she makes room for you on her side of the bed still warm with her skin, and you sleep near her, the rain outside falling and Papa snoring [11].	Але мамине волосся, волосся моєї мами – ніби малесенькі розетки, мовби мацюпенькі кругленькі льодяники, – хвилясте й гарне, бо цілий день вона ходить із папільотками; і так солодко схвати ніс у її волосся, коли вона обіймає тебе, вона пригортає тебе, і ти почувашся в безпеці; воно як теплий запах хліба, який ти засовуєш у піч; цей запах вдихаєш, коли вона посувається, аби дати тобі місце поруч, на нагрітому нею ліжку; і ти спиш коло неї, за вікном падає дощ, а тато сопє [9, с. 197].

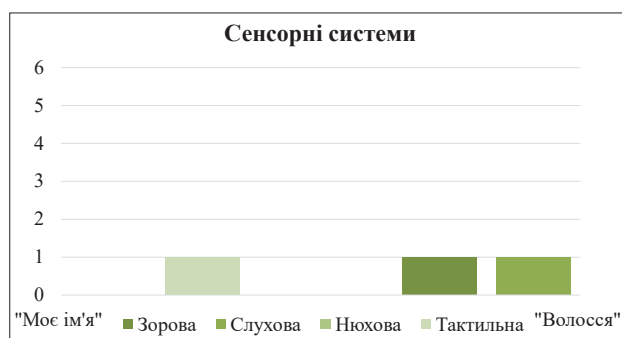
Переклад насичений лексичними замінами: прикметник «little» перетворюється один раз у «малесенькі», а другий раз – у «мацюпенькі»,

що є діалектизмом, «circles» перекладено зменшувально-пестливою формою «кругленькі». Імовірно, перекладач намагався уникнути тавтології задля утворення когезії. Також використані граматичні заміни: напр., додавання – «і так солодко» або «takes room for you» перетворилося в «посувається, аби дати тобі місце поруч».

Загалом перекладач ділить це речення на 4 самостійні семантичні блоки, які він відділяє один від одного за допомогою крапки з комою, тоді як в оригіналі авторка використовує знак коми для створення фрагментарності. Спостерігаємо, що перекладач не слідує оригінальній ритмомелодиці задля утворення когезії. Перекладач використовує синтаксичні зміни в тексті, але втрачається ритмомелодика, яка є ключовою в цьому творі, попри те, що це проза, а не віршований твір.

Сенсорні системи: зорова – «малесенькі розетки, мацюпенькі кругленькі льодяники», слухова – «за вікном падає дощ, тато сопє», нюхова – «теплий запах хліба», тактильна – «вона обіймає тебе, на нагрітому нею ліжку»).

Ключовий концепт волосся тісно переплітається з кумулятивним образом ДОМУ. Волосся є своєрідною метонімією дому. У тексті домінує тактильна рецептивність. Припускаємо, що в тексті «Волосся» письменниця моделює альтернативну реальність, в якій у неї в родині є лише самі сестри, що пов'язано з дитинством письменниці, оскільки вона була однією дівчиною серед шести братів.

Висновки і пропозиції. Отже, робимо висновок, що було застосовано низку лексико-граматичних заміни, аналіз яких дозволяє виявити особливості відтворення сенсорики прози С. Сіснерос. Якщо у творі «Моє ім'я» домінує слухова сенсорика, то для тексту «Волосся» властива тактильна рецептивність. Сенсорні системи в перекладі формують поетику ДОМУ, яка постає центральним складником у творчості амери-

канської письменниці. Розбіжність у відтворенні сенсорики між оригіналами текстів та їх перекладами зумовлена формуванням когезії (зв'язності) тексту під час його відтворення. Ретельне прочитання новел із роману «Будинок на вулиці Манго» Сандри Сіснерос із залученням центральних кумулятивних образів уявляється перспективним напрямком у перекладацькому аналізі тексту.

Список використаної літератури:

1. Арістова Н. Women writers in contemporary American literature. Молодий вчений. Філологічні науки. № 11 (14). Херсон: 2014. С. 130–132.
2. Бовуар С. де. Друга стать / Перекл. з французької Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. У 2 т. К.: Основи, 1995. Т. 2. 392 с.
3. Комиссаров В. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. шк., 1990. 253 с.
4. Кухаренко В. Кумулятивный образ и связность текста. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 14. № 1. К.: Ленвіт, 2011. С. 59–68.

5. Максимова Н. Гендерний аспект в ядро-во-концептуальній структурі феномену «Ідентичність» в художньому творі Сандри Сіснерос «The house on Mango Street». Нова філологія. 2014. № 63. С. 155–160.
6. Поліщук Н. Фемінний дискурс американської літератури. Безіменна. Антологія американської жіночої малої прози. Львів: Кальварія, 2012. С. 7–27.
7. Соболев В. Біологія. Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2017. 796 с.
8. Тлостанова М. Проблема мультикультуралізму и література США конца XX века. М.: ИМЛИ РАН, «Наследие», 2000. 400 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Сіснерос С. Волосся. Безіменна. Антологія американської жіночої малої прози. Пер. Н. Матвіїв. Львів: Кальварія, 2012. С. 197.
2. Сіснерос С. Моє ім'я. Безіменна. Антологія американської жіночої малої прози. Пер. Н. Матвіїв. Львів: Кальварія, 2012. С. 198.
3. Cisneros S. Hairs. URL: <https://goo.gl/AxNpj5>.
4. Cisneros S. My name. URL: <https://goo.gl/K6c3Vy>.

Чередничок Т. І. Воспроизведение сенсорики в контексте поэтики ДОМА в украинских переводах малой прозы Сандры Сиснерос

В статье изучаются явления связности и целостности как средства достижения адекватного перевода и рассматриваются лексико-грамматические виды переводческих трансформаций. Внимание уделено формированию кумулятивного образа ДОМА в оригинальных текстах С. Сиснерос. Установлено, что формирование центрального кумулятивного образа происходит за счет сенсорных систем. Определено, что в произведении «Мое имя» доминирует слуховая сенсорика, а для текста «Волосы» свойственна тактильная рецептивность. Разница в воспроизведении сенсорики между оригиналами текстов и их переводами обусловлена формированием когезии текста при его воспроизведении.

Ключевые слова: когезия, когерентность, трансформация, сенсорика, кумулятивный образ.

Cherednychok T. I. Reproduction of sensors in the context of HOME poetics in the Ukrainian translations of small prose by Sandra Cisneros

The article studies connectivity (cohesion) and integrity (coherence) phenomena as means of achieving adequate translation and examines lexico-grammatical types of translation transformations. Attention is given to the formation of the cumulative image of HOME in the original texts by S. Cisneros. It is established that the formation of the central cumulative image occurs due to receptivity systems. It is stated that auditory receptivity dominates in the work "My name", and for the text "Hair" tactile receptivity is characteristic. The difference in the reproduction of the receptivity between the original texts and their translations is due to the formation of the text cohesion.

Key words: cohesion, coherence, transformation, perceptions, cumulative image.